Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi 2022, t. 16, z. 2
The Studies into the History of the Book and Book Collections 2022, vol. 16, no. 2
www.bookhistory.uw.edu.pl
http://doi.org/10.33077/uw.25448730.zbkh

Kamila Kokot-Kanikuła
Biblioteka Politechniki Gdańskiej, Gdańsk, Polska
kamila.kokot@pg.edu.pl
0000-0002-3355-5198
Anna Sobolewska
Biblioteka Politechniki Gdańskiej, Gdańsk, Polska
anna.sobolewska@pg.edu.pl
0000-0002-1617-588X

https://doi.org/10.33077/uw.25448730.zbkh.2022.706

Promocja zasobów Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej na przykładzie XVIII-wiecznego rękopisu

Promotion of the Pomeranian Digital Library resources on the example of an eighteenth-century manuscript

Abstract: The aim of the article is to present the method of sharing and promoting the manuscript collections on the example of the 18th-century manuscript of Christian Gabriel Fischer available in the Pomeranian Digital Library (PDL). This manuscript inspired the Library of the Gdańsk University of Technology and the Institute of City Culture in Gdańsk to cooperate on a project promoting. Thanks to the joint initiative, work on the transcription of the German text written in „Kurrent" script was started and a number of events were organized to popularize both the manuscript's content and the 18th-century calligraphy among contemporary audience. The authors used statistical information on the number of pageviews of the manuscript and the number of visits in the period from the launch of the PDL platform until May 31, 2021. In order to illustrate how popular and useful the organized events were, the authors presented the data collected by the Institute of City Culture monitoring the number of the participants of the events. The statistical data was supplemented with an analysis of the literature on the promotion of cultural heritage collections.

Key words: digital libraries – manuscript of Christian Gabriel Fischer (1686–1751) – promotion in the library – science promotion
Słowa kluczowe: biblioteka cyfrowa – rękopis Christiana Gabriela Fischera (1686–1751) – promocja w bibliotece – popularyzacja nauki

© CC BY-NC 4.0

Wstęp

Biblioteki cyfrowe przyjęły sobie za cel gromadzenie i publikowanie zdigitalizowanych zasobów piśmienniczych szerokiemu gronu odbiorców. Jak zauważa Barbara Maria Morawiec „wiąże się to także z główną funkcją edukacyjną, jaką jest zapewnienie dostępu do kultury, wiedzy i nauki na szeroką skalę”[1]. Wypełniając tę misję, prezentują na swoich stronach głównie zdigitalizowane obiekty z kolekcji dziedzictwa kulturowego; do oryginalnych obiektów użytkownicy nie zawsze mają zapewniony szeroki dostęp. Skutecznie prowadzona promocja pozwala odnaleźć się użytkownikowi w mnogości zdigitalizowanych obiektów i umożliwia zlokalizowanie poszukiwanych materiałów źródłowych. Przykładem efektywnej popularyzacji cyfrowych zasobów jest współpraca Biblioteki Politechniki Gdańskiej z Instytutem Kultury Miejskiej (IKM) w Gdańsku. Obie instytucje podjęły się transkrypcji osiemnastowiecznego rękopisu znajdującego się w zbiorach Biblioteki PG, a udostępnianego na stronach Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej (PBC) pod adresem: https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/10113. Organizacja szeregu wspólnych wydarzeń nawiązujących do treści rękopisu i jego dawnego, niemieckiego pisma tj. *kurrenty*, przyczyniła się do wzrostu zainteresowania dziełem wśród osób odwiedzających strony PBC.

Pomorska Biblioteka Cyfrowa i jej zasoby

PBC (https://pbc.gda.pl/dlibra) powstała w 2009 r. w ramach projektu „Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Pomorskiego na lata 2007–2013”. Umowę o dofinansowanie projektu podpisało 12 partnerów, w tym przedstawiciele uczelni wyższych, bibliotek pedagogicznych oraz instytucji kultury i nauki z regionu Pomorza Gdańskiego. Obecnie PBC współtworzy 16 partnerów. Głównym celem PBC jest popularyzacja i ochrona bogatych zbiorów dziedzictwa kulturowego znajdującego się w zasobach pomorskich instytucji. PBC powstała, aby połączyć ideę ochrony zbiorów z coraz częściej pojawiającymi się postulatami zwiększenia do nich dostępności. PBC miała być odpowiednikiem regionalnej biblioteki cyfrowej i jednocześnie spełniać funkcje repozytorium instytucjonalnego dla partnerskich uczelni wyższych. Stało się to możliwe dzięki stworzonemu układowi kolekcji, który pozwala użytkownikowi przeszukiwać zasoby PBC według instytucji dostarczającej treść, ale równocześnie wyszukać zbiory zgromadzone w następujących kolekcjach: materiały dydaktyczne, publikacje współczesne, dziedzictwo kulturowe oraz regionalia. Intencją twórców kolekcji była łatwość i intuicyjność

1 B.M. Morawiec, *Biblioteki cyfrowe. Tworzenie, zarządzanie, odbiór*, Gliwice 2016, s. 24.

w przeszukiwaniu zasobów[2]. Według statystyk PBC udostępniła 90 000 cyfrowych obiektów, a liczba użytkowników przekroczyła 1 000 000. Udostępnione zbiory użytkownicy przeczytali prawie 13 000 000 razy[3]. Większość zdigitalizowanych obiektów jest wolna od zastrzeżeń prawa autorskiego (stanowią domenę publiczną) i w związku z tym udostępniane są bezpłatnie i bez ograniczeń technologicznych. W przypadku publikacji, co do których nie wygasły jeszcze majątkowe prawa autorskie, użytkownicy mają dostęp tylko z wewnętrznych sieci instytucji partnerskich. Podobne praktyki stosują inne polskie biblioteki cyfrowe. Jest to niewątpliwie niedogodność dla potencjalnego czytelnika, ale jednocześnie pozwala ona na zapoznanie się z treścią rzadkich, będących w złym stanie publikacji[4].

W ramach kolekcji dziedzictwa kulturowego udostępniane są rękopisy w liczbie 1916 obiektów, w tym cały zasób Politechniki Gdańskiej, który stanowi 110 manuskryptów posiadających proweniencję Gdańskiego Towarzystwa Przyrodniczego. Wśród politechnicznych rękopisów znajduje się 65 tomów zapisków obserwacji meteorologicznych prowadzonych w latach 1739–1844 na terenie Gdańska, roczne sprawozdania z działalności Gdańskiego Towarzystwa Przyrodniczego, katalog zbiorów bibliotecznych Towarzystwa z roku 1830 oraz osiem tomów dzienników podróży gdańszczanina Nathaniela Jacoba Gerlacha (1706–1778) po Europie Zachodniej, spisany przez Christiana Gabriela Fischera (1686–1751). Wśród najczęściej przeglądanych rękopisów znajduje się tom pierwszy ww. dziennika podróży z liczbą 1782 wyświetleń, dalej w kolejności są: *Geschichte Der Preussischen Lande Königlich-Polnischen Antheils, Unter Der Regierung Vladislai IV* (Gdańsk 1729) – dzieło będące w posiadaniu Uniwersytetu Gdańskiego z liczbą 1309 wyświetleń; *Wetterbeobachtungen von den Jahren 1739 bis 1772 (1739–1748)* – najstarsze na ziemiach polskich zapiski meteorologiczne przechowywane na Politechnice Gdańskiej (1205 wyświetleń) wydawane w Gdańsku w latach 1739–1748; *Geschichte Der Preussischen Lande, Königlich-Polnischen Antheils unter der Regierung Johannis Casimiri* (Gdańsk 1734) stanowiące własność Uniwersytetu Gdańskiego (1129 wyświetleń) oraz *Moralia Gregorij = Sancti Gregorij Magni: ecclesie doctoris precipui: liber Moraliu*[*m*] *in beatu*[*m*] *Job*... (Lyon 1530) z zasobów Gdańskiej Biblioteki PAN (1105 wyświetleń)[5].

PBC, będąc platformą popularyzacji i dystrybucji wiedzy, podejmuje szereg działań mających na celu zmniejszenie dystansu między biblioteką a jej

2 K. Kokot, *Mobilność niemobilnego księgozbioru – przypadek Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej*, „Folia Librorum" 2018, nr 2 (27), s. 77.

3 Stan na 31 maja 2021 r.

4 J. Potęga, *Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona – (CBN Polona)*, [w:] *Biblioteki cyfrowe*, pod red. M. Janiak, M. Krakowskiej i M. Próchnickiej, Warszawa 2012, s. 483–484.

5 Stan na 31 maja 2021 r.

użytkownikami, poprzez dostarczanie im informacji o udostępnianych zbiorach oraz sposobach i możliwościach ich wykorzystania. Realizując te założenia aktywnie prowadzi konto na portalu społecznościowym, uczestniczy w programach ministerialnych współfinansujących digitalizację zbiorów bibliotecznych oraz wchodzi w partnerstwa z samorządowymi instytucjami kultury. Przykładem takiej współpracy jest projekt zrealizowany w 2020 r. wspólnie z IKM w Gdańsku obejmujący transkrypcję i popularyzację rękopisu dostępnego w zbiorach Biblioteki PG.

Rękopis Christiana Gabriela Fischera

Do projektu został wybrany pierwszy tom dziennika podróży, która odbyła się w latach 1727–1731 i dotyczyła wyprawy gdańskiego mieszczanina N.J. Gerlacha i jego preceptora, Ch.G. Fischera po Europie Zachodniej. Bogato ilustrowany rękopis stanowi przykład osiemnastowiecznego przewodnika opisującego ze szczegółami trudy nowożytnych wypraw, życie codzienne ówczesnej Europy, stan wiedzy i nauki. Celem naukowej podróży po Europie było poznanie nowych krajów, kultur, idei naukowych, a także odkrycie bogactwa przyrody i zasobów naturalnych, tak aby młody mieszczanin powrócił do Gdańska jako człowiek światły, o szerokich horyzontach, z innym spojrzeniem na świat. W trakcie swojej trwającej cztery lata wędrówki, podróżnicy odwiedzali dwory królewskie, bogate domy szlacheckie i mieszczańskie. W tym samym czasie, młody N.J. Gerlach pobierał nauki na najlepszych europejskich uniwersytetach, co pozwoliło mu na nawiązanie kontaktów z uczonymi z tychże ośrodków naukowych. Rękopiśmienne relacje wzbogacone są o szczegółowe opisy doświadczeń naukowych, kolekcji przyrodniczych, ciekawych eksponatów świata natury, maszyn technicznych czy sposobów upraw egzotycznych roślin[6]. Nie brakuje także ciekawostek o sławnych ludziach, ich przypadłościach, jak i oryginalnych zainteresowaniach. Na szczególną uwagę zasługują praktyczne wskazówki, dzięki którym nowożytni podróżnicy mogli dowiedzieć się gdzie warto stołować się, jakich karczm unikać, gdzie zdrożony wędrowiec otrzyma kufel orzeźwiającego piwa oraz czyste posłanie. Ponadto, autorzy przekazują cenne rady na temat kosztów podróży czy wygodnych środków lokomocji. Informacje zawarte w manuskrypcie ówcześnie pozwalały na zaplanowanie bezpiecznej i dobrze zorganizowanej podróży, natomiast dla dzisiejszych badaczy i pasjonatów stanowią niezwykle interesującą dokumentację świata, który istniał przed niemal 300 laty. Doceniając walor poznawczy dzieła zdecydowano

6 K. Pękacka-Falkowska, *Nathanael Jacob Gerlach i Christian Gabriel Fischer w Północnych Niderlandach: zapomniane źródło do dziejów medycyny i przyrodoznawstwa w Zjednoczonych Prowincjach późnych lat 20. XVIII w. – część I*, „Medycyna Nowożytna" 2020, t. 26, z. 2, s. 163.

się na podjęcie działań promocyjnych, które rozpropagują cenne źródło historyczne zarówno w środowisku naukowym jak i wśród osób zainteresowanych historią epoki oświecenia.

Promocja zasobów w bibliotece

Promocja w bibliotece polega przede wszystkim na szerokiej informacji i propagowaniu w środowisku lokalnym jej zbiorów, usług, działalności a także na budowaniu pozytywnego wizerunku wśród użytkowników i odbiorców jej działań[7]. Instytucje, które posiadają w swych zbiorach zabytki piśmiennictwa, starają się szeroko informować użytkowników o swoich cennych zasobach, w czym widzą część swojej misji. Bibliotekarze, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom czytelników zainteresowanych zbiorami zabytkowymi, podejmują szereg działań zmierzających do ich popularyzowania. Są to m.in. udziały w przedsięwzięciach kulturalnych czy naukowych, takich jak: wystawy, prezentacje, wycieczki, prelekcje, spotkania, lekcje biblioteczne, publikacje, digitalizacja zbiorów[8]. Biblioteka PG również aktywnie promuje swoje najcenniejsze dzieła. Estetyczne i naukowe walory księgozbioru prezentuje poprzez wystawy, prezentacje i publikacje. Doskonałą okazją do popularyzowania zbiorów są imprezy cykliczne, takie jak Noc Muzeów, Bałtycki Festiwal Nauki, kiedy to zabytkowy gmach uczelni odwiedzają mieszkańcy Pomorza. Wśród licznych wydarzeń szczególną popularnością cieszą się organizowane przez bibliotekę wystawy czasowe i tematyczne. Zwykle ekspozycje towarzyszą różnym okolicznościom, np. na ogłoszony w 2015 Rok Matematyki, biblioteka przygotowała wystawę prezentującą starodruki z zakresu nauk ścisłych. W 2017 r. Narodowemu Kongresowi Nauki towarzyszyła wystawa z najcenniejszymi zbiorami z kolekcji. Natomiast zorganizowana w marcu 2021 r. ekspozycja miała na celu popularyzację dzieł będących niegdyś własnością Gdańskiego Towarzystwa Przyrodniczego, które dzięki pozyskanym rządowym funduszom udało się odrestaurować. Historyczne zbiory są nie tylko prezentowane na miejscu w bibliotece, ale również są wypożyczane prze inne instytucje na czasowe pokazy

7 E. Kaczmarek, P. Karwasiński, *Biblioteka jutra – już dziś. O jej promocji słowem, obrazem i dźwiękiem*, [w:] *Marketing biblioteczny. Rozważania, dyskusje, konteksty*, pod red. M. Wojciechowskiej, Gdańsk 2007, s. 129.

8 W. Pawłowicz, *Interior Libros. Działalność edukacyjna działu zbiorów specjalnych Biblioteki Śląskiej*, [w:] *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich między tradycją a nowoczesnością*. Cz. 1: *Zbiory specjalne w służbie nauki i edukacji*, pod red. A. Borysowskiej, M. Gierkego, Szczecin 2020, s. 134.

Liczne przykłady promocji zbiorów historycznych przytacza także A. Kościelniak-Osiak, *Aspekty promocji zbiorów historycznych, artystycznych i specjalnych w bibliotece naukowej – na przykładzie działalności Oddziału Promocji, Wystaw i Współpracy Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, [w:] tamże, s. 168.

tematyczne. Jako przykład ostatniego użyczenia można przytoczyć umowę zawartą z Zamkiem Królewskim w Warszawie, gdzie album holenderskiego architekta Philipsa Vingboonsa pt.: *Gronden en afbeeldsels der voornaamste gebouwen,* [...] był eksponowany na wystawie „Świat Rembrandta. Artyści. Mieszczanie. Odkrywcy". Kolejną aktywnością, ważną z punktu widzenia bibliotek, jest promocja w formie wydawanych ulotek, broszur i informatorów. Zawartość tych publikacji ma na celu pokazanie najcenniejszych i unikatowych zasobów biblioteki, a barwne ilustracje i treści informacyjne mają zachęcić odbiorców do lektury oraz wnikliwego zapoznania się z kolekcją. Wszelkie formy drukowane tych dokumentów dostępne są nieodpłatnie w bibliotece dla wszystkich czytelników, stanowią również dodatek w formie materiału promocyjnego towarzyszącego wydarzeniom organizowanym na Politechnice Gdańskiej dla osób odwiedzających uczelnię.

Na tych działaniach biblioteki nie poprzestają, wykorzystując najpowszechniejsze narzędzie komunikacji jakim jest Internet, docierają innymi kanałami do czytelnika ciekawego świata. Dzięki temu, tradycyjna przestrzeń do pracy i nauki została ponownie zdefiniowana, promując odkrywanie i współtworzenie, co poprzez interakcję za pośrednictwem technologii społecznościowych łączy przestrzeń fizyczną i wirtualną[9]. Platformy bibliotek cyfrowych pozwalają na zdalny i swobodny dostęp do dziedzictwa kulturowego, a dzięki wbudowanym narzędziom zachęcają do aktywnego korzystania z dostępnych form komunikacji. W związku z powyższym znacząco wzrasta grono użytkowników, którzy mają szeroki dostęp do cymeliów. Starodruki stają się często źródłem do wszelkiego rodzaju badań naukowych – językoznawczych, historycznych, filologicznych, politologicznych itp.[10] Ponadto wzrost popularności badań z zakresu humanistyki cyfrowej przyczynia się do dalszego rozwoju narzędzi i usług, jakie mogą świadczyć biblioteki cyfrowe, wspomagając naukowców w pogłębionych analizach przeprowadzanych na dużych zasobach piśmienniczych oraz w tworzeniu wielowymiarowej, bogatej w treść i kontekst, przestrzeni danego zagadnienia[11]. Jednak to nie umieszczenie zasobu w sieci odgrywa kluczową rolę w dalszym jego użytkowaniu. Niezbędnym okazuje się również przygotowanie informacji skierowanej do określonego kręgu odbiorców. Przykładem oryginalnej formy promocji jest wspólne przedsięwzięcie Biblioteki PG i IKM w Gdańsku, mające na celu zarówno transkrypcję osiemnastowiecznego rękopisu, jak i aktywizację lokalnej społeczności poprzez udział w spotkaniach i warsztatach opartych na zawartości manuskryptu.

9 A. Burdick i in., *Digital Humanities*, Cambridge-London 2012, s. 45.

10 M. Górny, *Biblioteki cyfrowe w pracy naukowca humanisty*, [w:] *Biblioteki cyfrowe*, pod red. M. Janiak, M. Krakowskiej i M. Próchnickiej, Warszawa 2012, s. 130.

11 A. Burdick i in., dz. cyt., s. 46.

Współpraca z IKM w zakresie transkrypcji i promocji rękopisu

Instytut jest jednostką samorządową założoną w 2011 r. w Gdańsku, zajmuje się na różnych płaszczyznach organizowaniem wydarzeń kulturalnych, wspieraniem kadr kultury i prowadzeniem badań nad kulturą. Organizuje warsztaty, szkolenia, spotkania z twórcami kultury, przyznaje nagrody literackie, współpracuje przy tym z różnymi instytucjami, w tym z bibliotekami z regionu. Współpraca z Biblioteką PG rozpoczęła się w 2015 r. od projektu pt. *Miasto-szukam,* skierowanego do szkół i mającego na celu zachęcenie uczniów do korzystania z legalnych źródeł kultury bez łamania zasad prawa autorskiego. Biblioteka PG, jako partner wiodący w projekcie PBC, miała za zadanie promocję dzieł z domeny publicznej poprzez pokazanie ich potencjału i bogactwa treści, a także zapoznanie uczniów z przebiegiem procesu digitalizacji i udostępniania w sieci. Dalsza współpraca w zakresie promocji domeny publicznej nastąpiła podczas realizacji spotkań z cyklu Hackaton Polska – podczas których, programiści, wykorzystując obiekty z domeny publicznej, stworzyli użyteczne aplikacje. IKM za pośrednictwem PBC rozpowszechnia materiały informacyjne dotyczące własnej działalności. W maju 2020 r. został zainicjowany nowy projekt, którego realizacja miała obejmować kilka zagadnień, w tym: promocję domeny publicznej oraz dziedzictwa historycznego i naukowego Pomorza, transkrypcję osiemnastowiecznego manuskryptu a także aktywizację lokalnej społeczności poprzez udział w zorganizowanych wydarzeniach online. Realizacja projektu przypadła na okres pandemii SARS-CoV-2, dlatego podjęto decyzję o przeniesieniu działań do Internetu.

Aby dokonać transkrypcji, został powołany dziesięcioosobowy zespół pod przewodnictwem Katarzyny Pękackiej-Falkowskiej (Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu). Poszukiwania osób chętnych do tego przedsięwzięcia miały charakter lokalny – zamieszczono informacje na stronach PBC i IKM, pojawił się również krótki materiał informacyjny w głównym wydaniu lokalnej Panoramy w TVP3. W zakresie ogólnopolskim – poszukiwano członków zespołu poprzez portal *Nauka w Polsce*. Dzięki tym działaniom zespół stworzyli zarówno profesjonaliści, naukowcy z uniwersytetów, zawodowi tłumacze oraz pasjonaci, studenci historii, bibliotekoznawstwa oraz germanistyki. Na ogłoszenie odpowiedziało ponad 20 osób, z czego wybranych zostało 13, wraz z koordynatorem merytorycznym – K. Pękacką-Falkowską, która czuwała nad poprawnością transkrypcji. Pierwszy tom rękopisu został podzielony na części i każda z osób otrzymała fragment tekstu, około 30 stron. W pierwszym okresie, do 31 lipca 2020 r., uczestnicy otrzymali 15 stron rękopisu, w kolejnym miesiącu następnych 15, natomiast we wrześniu tego roku miały mieć miejsce tylko prace redakcyjne. Wstępnie, prace miały obejmować zarówno transkrypcję, jak i tłumaczenie na język polski, jednak niedostateczne środki finansowe

i trudność tematu spowodowały rezygnację z tłumaczenia. Każdy z członków pracował samodzielnie nad tekstem, przy czym zorganizowano trzy spotkania online, mające na celu omówienie pojawiających się trudności oraz podjęcie próby ujednolicenia stylu transkrypcji. Dla ukończenia prac największym wyzwaniem okazała się liczna grupa uczestników, którą cechował indywidualny styl transkrypcji, co w konsekwencji dało duże opóźnienia w ostatecznej redakcji tekstu. Do końca 2021 r. udało się opracować ok. 60% manuskryptu.

Działania promocyjne skupione były wokół dwóch zagadnień: poznanie treści rękopisu oraz nauka czytania i pisania dawnego typu pisma – *kurrenty*. W ramach pierwszego zagadnienia przygotowano zestaw zmywalnych tatuaży stworzonych na podstawie barwnych ilustracji znajdujących się w rękopisie, co było dość niekonwencjonalną formą promocji, która wzbudziła zainteresowanie i pozytywny odbiór. Ponadto powstał cykl artykułów dostępnych na stronie szukamy.org, mających postać dość krótkich, popularno-naukowych tekstów, prezentujących najciekawsze kwestie zawarte w manuskrypcie. Autorzy artykułów przedstawili następujące tematy: przygotowania i pierwszy etap podróży, twórcy ilustracji, ideogramy, piktogramy i inne znaki graficzne odnalezione w rękopisie, narzędzia piśmienne i styl osiemnastowiecznego pisma, wizyta na drezdeńskim dworze króla Augusta II Sasa, wizyta w królewskiej kunstkamerze. Ponadto przybliżone zostały sylwetki Jacoba Theodora Kleina (1685–1759) – przybranego ojca N.J. Gerlacha, inicjatora naukowej podróży pasierba i współzałożyciela Gdańskiego Towarzystwa Przyrodniczego oraz Christiana Wolffa (1679–1754) – czołowego przedstawiciela wczesnego oświecenia, wybitnego filozofa, matematyka i prawnika, profesora Uniwersytetu w Halle. Dopełnieniem działań promocyjnych w ramach których użytkownicy poznali w szczegółach treści rękopisu były dwa wydarzenia zorganizowane i udostępnione online. Pierwszym z nich było spotkanie z K. Pękacką-Falkowską, która z uczestnikami podzieliła się informacjami na temat rękopisu, jego twórców, oraz przybliżyła warsztat pracy z historycznym tekstem. Kolejnym był krótki film przygotowany przez pracowników Biblioteki PG – Annę Wałek i K. Kokot-Kanikułę we współpracy z Politechniką Otwartą, jednostką Politechniki Gdańskiej, odpowiedzialną za organizację wydarzeń naukowo-kulturalnych na rzecz społeczności lokalnej. Zrealizowany materiał filmowy przybliżył cenną kolekcję rękopisów ze zbiorów biblioteki oraz treść manuskryptu i tło historyczne nowożytnych podróży.

Drugim zagadnieniem, na którym skupiono się promując rękopis był dawny typ pisma czyli *kurrenta*. Celem tych działań promocyjnych była aktywizacja społeczności poprzez zainteresowanie i zachęcenie do podjęcia próby samodzielnego odczytywania neogotyku oraz kaligrafii. Wydarzenia organizowane były online za pośrednictwem kanału YouTube i do dziś istnieje możliwość ich odtworzenia. Spotkania obejmowały warsztaty z czytania neogotyku, szkolenie

z podstaw *kurrenty* oraz prezentację niemieckiej platformy Transkribus służącej do rozpoznawania tekstu, struktury dokumentów historycznych oraz analizy obrazu. Odbiorcami organizowanych wydarzeń byli przede wszystkim pasjonaci, osoby ogólnie zainteresowane tematyką nowożytnych podróży oraz epoką oświecenia, także studenci historii, filologii, bibliotekoznawstwa i historii sztuki. Wspólnie podjęte działania promocyjne zakończyły się w styczniu 2021 r.

Dla zobrazowania popularności przeprowadzonych działań sięgnięto po dane związane z frekwencją uczestników, przekazane przez IKM. W warsztatach zorganizowanych w dniach 22–23 X 2020 r. wzięło udział 12 osób i była to maksymalna liczba, która mogła uczestniczyć w tym wydarzeniu. W spotkaniu na żywo, zrealizowanym online 23 XI 2020 r. z K. Pękacką-Falkowską pt. „Nie śpię, bo tłumaczę teksty historyczne" wzięło udział 80 osób. Dużą popularnością cieszyły się dwa spotkania online ze stycznia 2021 r., były to kolejno: „Transkribus – warsztaty z obsługi programu do transkrypcji" – 383 wyświetleń i „Pisać jak XVIII wieczny podróżnik! – historyczna *Kurrenta*" – 314 wyświetleń. Oprócz cieszących się sporą popularnością wydarzeń były i takie, które obejmowały oryginalne i nietypowe tematy gromadząc nieliczne, poniżej 100 osób, grupy zainteresowanych. Zestawiając powyższe dane, widzimy, że wciąż istnieje grono osób, które interesują się historią zapisaną w dawnych dokumentach i chcą pracować na oryginalnych materiałach źródłowych. Umiejętność odczytywania dawnego pisma niemieckiego nie jest dziś powszechna, dlatego tak dużym zainteresowaniem cieszyło się szkolenie z platformy Transkribus, która w znaczący sposób ułatwia pracę z dawnym tekstem.

Korzyści dla PBC i jej użytkowników płynące z realizacji projektu

Karol Karasiewicz i Andrzej Piotrowski zauważają, że

> wiedza przechowywana w bibliotecznych księgozbiorach może mieć nieocenioną wartość, jeśli tylko jest aktywna, tzn. jeśli przepływa ku czytelnikom. Jednak ta sama wiedza będzie całkowicie bezwartościowa, gdy pozostanie latentna – nikt po nią nie sięgnie[12].

Mając na uwadze powyższe stwierdzenie, zdecydowano, że działania wokół rękopisu będą odbywały się na różnych płaszczyznach, od publikowania artykułów popularno-naukowych, przez promocję za pośrednictwem mediów społecznościowych, kończąc na organizacji spotkań online. Działania te przyniosły niewątpliwe korzyści zarówno wizerunkowe, jak i dające konkretne efekty w postaci wzrostu zainteresowania pierwszym tomem dziennika podróży. Dzięki doniesieniom w telewizji regionalnej i publikacji artykułów na stronach IKM,

12 K. Karasiewicz, A. Piotrowski, *Public Relations biblioteki akademickiej. Funkcja biblioteki w kształtowaniu wizerunku wyższej uczelni*, [w:] *Marketing biblioteczny*..., s. 84.

a także na portalu *Nauka w Polsce,* sygnowanym przez Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz Polską Agencję Prasową, PBC stała się bardziej rozpoznawalna w środowisku lokalnym i ogólnopolskim. Zyskała nowy wizerunek jako platforma prężnie działająca na rzecz rozwoju nauki i popularyzacji dziedzictwa kulturowego, która wychodzi poza ramy lokalnej biblioteki cyfrowej.

Istotną kwestią jaka wynikła z realizacji projektu jest także wzrost popularności pierwszego tomu rękopisu Ch.G. Fischera w postaci zwiększonej liczby wyświetleń w PBC. Manuskrypt w bibliotece cyfrowej został udostępniony w styczniu 2011 r. i według dostępnych statystyk do czerwca 2020 r. wyświetlono go 1264 razy, co daje ok. 144 wyświetlenia na rok. Natomiast w okresie trwania projektu tj. czerwiec 2020 – czerwiec 2021 dzieło wyświetlono już 518 razy, co oznacza, że rękopis był częściej wyświetlany niż w poprzednich latach o 374 razy. W rankingu stał się najczęściej wyświetlanym obiektem z kolekcji rękopisów. Udało się to osiągnąć dzięki nawiązaniu współpracy z IKM i aktywną promocją w sieci.

Na realizacji projektu zyskała także Biblioteka PG, w której zbiorach znajduje się osiem tomów dziennika podróży, ponieważ pracownicy biblioteki uzyskali cenne informacje dotyczące miejsca przechowywania dwóch tomów brakujących w kolekcji. Informacje te zostały przekazane przez członków zespołu zajmującego się transkrypcją, którzy odnaleźli je w Technische Universität Berlin (tom trzeci) i w Staats – und Universitätsbibliothek Bremen (tom szósty). Losy pozostałych dwóch tomów nie są znane, wiadomo jedynie, że tom siódmy został odnaleziony na aukcji i prawdopodobnie znalazł się w prywatnych rękach.

Dzięki inicjatywie, oprócz Biblioteki PG i PBC, zyskali również użytkownicy. W pierwszej kolejności zdecydowano się na zmianę formatu pliku rękopisu udostępnianego na stronie biblioteki cyfrowej. Sygnałem do zmiany były docierające do biblioteki postulaty samych użytkowników, którzy wskazywali, że pierwotny format pliku DjVu jest już przestarzały i znacząco utrudnia pracę z tekstem. W związku z tym podjęto decyzję o zmianie formatu na JPG, który zapewnia wysoką jakość obrazu oraz pozwala użytkownikom na pobranie pojedynczych stron manuskryptu. Organizowane spotkania online przyczyniły się także do aktywizacji zainteresowanej tematem społeczności. Wydarzenia dawały możliwość nawiązania kontaktów i współpracy pomiędzy uczestnikami, wymiany doświadczeń i przepływu informacji. Warto nadmienić, że budowa takich nieformalnych sieci współpracy pomiędzy ekspertami i praktykami wpisuje się w założenia UNESCO ogłoszone w dokumencie *Rekomendacje UNESCO w sprawie otwartych zasobów edukacyjnych*[13], mające na celu wspie-

13 *Recommendation on Open Educational Resources (OER)*, UNESCO, [online] http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49556&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [dostęp 01.09.2021].

ranie i wdrażanie praktyk upowszechniających edukację i naukę, a w szerszym kontekście realizację celów zrównoważonego rozwoju[14]. Spotkania te także poszerzyły wiedzę na temat dostępnych narzędzi ułatwiających pracę z tekstem pisanym i pozwoliły na zapoznanie się z programem transliterującym dawne pismo. Ważną korzyścią płynącą z realizacji projektu była także możliwość przybliżenia użytkownikom całości zasobu PBC, co w przyszłości może ich zainspirować do szerszych poszukiwań i rozwoju badań naukowych.

Wymienione powyżej obopólne korzyści, jakie wynikły z realizacji projektu zarówno dla PBC, jak i jej użytkowników, pozwalają stwierdzić, że wciąż istnieje zapotrzebowanie na tego typu inicjatywy. Stare księgi, w połączeniu z nowoczesną technologią i aktywnością bibliotekarzy, potrafią stworzyć produkt i wydarzenie, które swą oryginalnością i atrakcyjnością przyciągną grono zainteresowanych osób.

Zakończenie

Popularyzacja zbiorów historycznych stanowi dla bibliotek wciąż nowe wyzwanie. Daje ona bibliotekarzom obszar do poszukiwań oryginalnych pomysłów, dzięki którym unikatowe i cenne kolekcje znajdują swoich odbiorców w wirtualnej i rzeczywistej, przepełnionej różnorodnością tematów, przestrzeni. Posiadanie cennych kolekcji zobowiązuje bibliotekę do aktywnego ich promowania, co jest możliwe m.in. poprzez umieszczenie zdigitalizowanych obiektów w bibliotece cyfrowej, organizację wystaw i wydarzeń kulturalno-naukowych, a także promocję w mediach społecznościowych. Przykładem tak szeroko zakrojonych działań promocyjnych jest projekt transliteracji XVIII-wiecznego rękopisu Ch.G. Fischera zrealizowany wspólnie przez Bibliotekę PG i IKM w Gdańsku. Obejmował on zarówno działania o charakterze naukowym takie jak: transliteracja oryginalnego tekstu, publikacja serii artykułów w sieci, a także aktywności o mniej formalnym charakterze, zachęcających do odczytywania manuskryptów, poznania nowożytnej historii Europy. Realizacja tych działań była możliwa zarówno dzięki podjętemu partnerstwu, jak i wcześniejszej digitalizacji cennego tomu, bowiem udostępniony w PBC obiekt stał się podstawą do wszelkich działań promocyjnych. Zdalny dostęp wprowadził manuskrypt w ogólnoświatowy obieg naukowy oraz pozwolił na organizację licznych wydarzeń, które ze względu na ograniczenia epidemiczne musiały zostać przeniesione do wirtualnej przestrzeni. Kompleksowe podejście do promocji wcześniej udostępnionego w sieci dzieła spowodowało wzrost zainteresowania wśród użytkowników, co stało się widoczne poprzez znacznie zwiększoną liczbę wyświetleń obiektu w bibliotece cyfrowej.

14 *Cele zrównoważonego rozwoju*, ONZ, [online] http://www.un.org.pl/ [dostęp 01.09.2021].

Fot. 1. Strona tytułowa rękopisu „Herrn Nathanael Iacob Gerlachs erste Reise (...)”

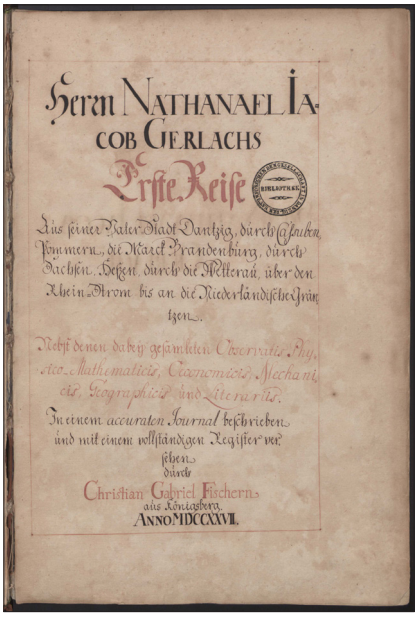
Herrn Nathanael Iacob Gerlachs
Erste Reise
Aus seiner Vater Stadt Dantzig, durch Preußen, Pommern, die Marck Brandenburg, durch Sachsen, Hessen, durch die Wetterau, über den Rhein-Strom bis an die Niederländische Gränzen.
Nebst denen dabey gesamleten Observatis Physico-Mathematicis, Oeconomicis, Mechanicis, Geographicis und Literariis.
In einem accuraten Journal beschrieben und mit einem vollständigen Register versehen
durch
Christian Gabriel Fischern
aus Königsberg.
Anno MDCCXXVII.

Źródło: PBC, https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/10113 domena publiczna

Fot. 2. Przykładowa strona prezentująca krój pisma oraz barwną ilustrację

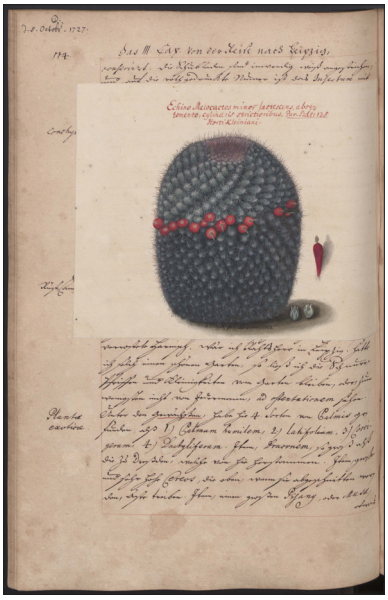

Źródło: PBC, https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/10113 domena publiczna

Bibliografia

Burdick A. i in., *Digital Humanities*, Cambridge-London 2012.

Cele zrównoważonego rozwoju, ONZ, [online] http://www.un.org.pl/ [dostęp 01.09.2021].

Górny M., *Biblioteki cyfrowe w pracy naukowca humanisty*, [w:] *Biblioteki cyfrowe*, pod red. M. Janiak, M. Krakowskiej i M. Próchnickiej, Warszawa 2012, s. 126–134.

Kaczmarek E., Karwasiński P., *Biblioteka jutra – już dziś. O jej promocji słowem, obrazem i dźwiękiem*, [w:] *Marketing biblioteczny. Rozważania, dyskusje, konteksty*, pod red. M. Wojciechowskiej, Gdańsk 2007, s. 105–116.

Karasiewicz K., Piotrowski A., *Public Relations biblioteki akademickiej. Funkcja biblioteki w kształtowaniu wizerunku wyższej uczelni*, [w:] *Marketing biblioteczny. Rozważania, dyskusje, konteksty*, pod red. M. Wojciechowskiej, Gdańsk 2007, s. 64–85.

Kokot K., *Mobilność niemobilnego księgozbioru – przypadek Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej*, „Folia Librorum" 2018, nr 2 (27), s. [73]-85.

Kościelniak-Osiak A., *Aspekty promocji zbiorów historycznych, artystycznych i specjalnych w bibliotece naukowej – na przykładzie działalności Oddziału Promocji, Wystaw i Współpracy Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, [w:] *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich ; między tradycją a nowoczesnością*. Cz. 1: *Zbiory specjalne w służbie nauki i edukacji*, pod red. A. Borysowskiej, M. Gierkego, Szczecin 2020, s. 168–178.

Morawiec B.M., *Biblioteki cyfrowe. Tworzenie, zarządzanie, odbiór*, Gliwice 2016.

Pawłowicz W., *Interior Libros. Działalność edukacyjna działu zbiorów specjalnych Biblioteki Śląskiej*, [w:] *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich między tradycją a nowoczesnością*. Cz. 1: *Zbiory specjalne w służbie nauki i edukacji*, pod red. A. Borysowskiej, M. Gierkego, Szczecin 2020, s. 134–149.

Pękacka-Falkowska K., *Nathanael Jacob Gerlach i Christian Gabriel Fischer w Północnych Niderlandach: zapomniane źródło do dziejów medycyny i przyrodoznawstwa w Zjednoczonych Prowincjach późnych lat 20. XVIII w. – część I*, „Medycyna Nowożytna" 2020, t. 26, z. 2, s. 161-[210].

Potęga J., *Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona – (cBN Polona)*, [w:] *Biblioteki cyfrowe*, pod red. M. Janiak, M. Krakowskiej i M. Próchnickiej, Warszawa 2012, s. 475–485.

Recommendation on Open Educational Resources (OER), UNESCO, [online] http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=49556&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [dostęp 01.09.2021].